

Óbudai Társaskör Galéria

Gaál Endre

KÖZTES

2015. szeptember 16. - október 4.

Megnyitó: 2015. szeptember 15. 18:00

Megnyitja: **Perneczky** Géza

Gaál Endre kiállítása elé

Van annak már húsz esztendeje is, hogy először találkoztam Gaál Endre üvegmunkáival. A szó, üvegmunkák, persze megtévesztő lehet, mert az ember, ha üvegre gondol, akkor önkénytelenül is a klasszikus ízlésvilághoz lép vissza, és fújtt üvegedényekre, öblös kancsókra, kelyhek vagy poharak alakjára, meg leánykatestek árnyékát idéző áttetsző üvegvázákra emlékszik, és jó ízű italokat, vagy varázshatalmú esszenciákat tartalmazó flaskákra vagy üvegfiolákra asszociál. Ha zenei hasonlatokat keresnék, akkor hegedűket és fuvolákat említhetnék, vagy az éteri tartományokat megszólaltató egyéb instrumentek juthatnának az eszembe.

De ez esetben nem lenne igazam. Mert Gaál Endre üvegmunkái sokkal komolyabb és drámaibb hangzásképeket imagináló konstrukciók. Nagyok, súlyosak, nincsen ember, aki ölbe tudná venni, és pengetni akarná őket. Csak annyi közülük van a zenéhez, hogy ami az alakjukat illeti, nem egyszer tényleg hangszerekre emlékeztetnek, hiszen pántokkal összefogott, emberfeletti erővel meghajlított, és pattanásig feszített, edzett üveghasábok alkotják a húrozatot ezeken a különös építményeken. Igen, mert építve vannak, de mégsem architektúrák, hiszen nincsen közülük a föld nehézkedési törvényeihez. Csak ritkán nyújtanak nyugalmi állapotot idéző képet, sokkal gyakoribb, hogy mozgásképzeteket vagy billenni akaró egyensúlyi helyzeteket szuggerálnak, például szárnyukat bontó kócsagokra, vagy a földet éppen elhagyni készülő, s magasba szökni igyekvő fantasztikus pányvákra és kötél szerkezetekre emlékeztetnek. Vannak köztük olyanok is, amik csakhamar megállnak, és úgy függnek pár méteres magasságban. Mások pedig lábujjhegyen állnak, miközben egyetlen, érthetetlenül kicsinyke pontjukkal érintik a földet.

Van annak már húsz esztendeje is, hogy Gaál Endre elmesélte nekem,

hogy igen, ezek az üvegmunkák néha elveszítik az egyensúlyukat, és ilyenkor elesnek. Elcsúsznak, hanyatt esnek, elfekszenek. És mint az amerikai agávén, amely hosszan tartó növekedés után mégiscsak virágba borul egyszer, és ilyenkor emeletes magasságba szökő fürtöket ereszt – igen, egyszer, egyetlen egyszer ezek a fantasztikus feszültséget hordozó különös építmények is megszólalhatnak. Akkor teszik ezt, amikor hősi halált halnak, mert ekkor, mivel üvegből vannak, hangos jajgatással és vészes sikoltozással millió cserépdarabkára törnek. Ez a tulajdonságuk velük született, de nem szükségszerű, hogy meg is történjen. A megelőzés lehetséges, mert nagyon egyszerű, és csak stabil talpazatok kérdése. Sok-sok Gaál Endre munka, amelyek egymáshoz támasztott áttetsző testű pajzsok, vagy üvegből húzott íjak imbolygó együttesére emlékeztethet, nos, ezek már évtizedek óta dacolnak az idővel és a mellettük elhaladó emberek riadalmával vagy ijedtségével. Van annak már húsz, vagy harminc esztendeje is, hogy még mindig ott állnak, és szikáran túlélnek. Közben mindent maguk mögött hagynak, kormányokat, árvizeket, népvándorlásszerű menekültáradatokat, de mindenekelőtt: a pusztító rémhíreket.

Akkor, amikor először láttam ilyen Gaál Endre szobrokat, úgy fogalmaztam meg a belőlük levonható művészettörténeti tézist, hogy Gaál Endre az első üvegművész a világon, aki az üveg legjellemzőbb, de eddig legelhanyagoltabb tulajdonságára épít, a törékenységére. Amit megenged, néha demonstrál is, de többnyire kicselez. Ám nem volt igazam. Valami sokkal finomabb és ezoterikusabb szubsztancia az, amit Gaál Endre keres. Úgy hívják ezt a fenomént, hogy határértékek. Gaál olyan határtartományokat keres, ahol a próbára tett üveg-lapok és a meghajlított üveg-gerendák már majdnem eltörnek, de ez a tragédia végül is nem történhet meg. Ahol a magasba szökő formák vagy a lazán összefűzött merész építmények majdnem a gravitáció áldozataivá válnak, de mégis hiába várunk arra, hogy hangos csattanással földet érjenek. A vég haladékokat kap, a várakozás kinyúlik a végtelenbe vagy a semmibe, és a feloldás, a megkönnyebbülés, a drámát befejező megnyugvás soha nem érkezik el.

Ha megállok egy ilyen Gaál Endre mű előtt, akkor meg kell értenem, hogy olyan alkotással van dolgom, amely a poétika és a dramaturgia legősibb szabályaihoz nyújt adalékokat – a katharzis mibenlétéhez ad új értelmezéseket. A megidézett, de meg nem engedett pusztulás, és annak lélektani következménye, a végtelenbe kitolt katharzis teszi minden fizikai tortúránál feszültebbé ezeket a műveket. Ezért hasonlítanak e plasztikák –

a nyilvánvaló különbségek ellenére – az emberekhez is. Arisztotelész poétikája még nem ismert ilyen fejezetet – ez egy modern változat, és ma nincsen ember, aki ne tudná, valahol ne érezné, hogy tényleg van ilyen. Hiszen a testében hordja a feloldhatatlan feszültségeket, miközben átéli, hogy a gerince húrja, a testét tartó csontok és porcok rendszere a megpattanó üvegnél is érzékenyebb.

A jó üvegművész mindent tud, Gaál munkái is igen sokfélék lehetnek. A budapesti Dohány-utcai Hungária fürdő helyén álló modern szálloda belső udvarán mindenki megtalálhatja a szentélyek szentélyét, azt a vízmedencét, amelynek síkos aljzatán ott áll ez a Gaál féle világmodell, a feloldásig el nem jutó katharzis jelképe, amely íjakhoz hasonló formákból épült konstrukciót képez – egy, a mélyből, a vízből, tehát az őszanyagból felmagasodó üvegépítményt. De Gaál mást is csinált ugyanezen a helyen. Milliónyi üveg-mozaikkal oszlopokat, pilasztereket színezett ki, a recepció tágas csarnokát borító kazettás tetőszerkezetet pedig hínaras fonalakat húzó üveglepényekkel takarta le. Egyszer láttam azt a kemencét, amelyben ezeket a sok száz fokon fortyogó üvegmasszákat főzi-sütögeti. Ahhoz az üveghutához hasonlított, amely Mozart Don Giovanni-jának a legsikerültebb film-feldolgozásában szerepel – emlékezzünk csak: egy, a poklot jelképező, agyagból tapasztott katlan, egy muránói üvegekemence játszotta Joseph Losey filmjében ezt a szerepet.

Ha már róla van szó, hadd idézzem fel: Don Giovanni egy bariton szerep. Vagyis amit előad, az nem valami csengő-bongó versike, hanem mélyebb színezetű regiszterekben otthonos, és nagyon problematikus karakter-szerep. Újabban vannak olyan feldolgozások is, amelyekben az opera végét úgy oldották meg, hogy a hős csak egy pillanatra hull a magmaként fortyogó masszába, majd újra felröppen – csak belekóstol a halálba, de mégis elpusztíthatatlan. Disszonáns megoldás – talán azért, mert korunk embere? A vég kitolódik, és a kifeszített íj nem pattanhat el.

Van már húsz éve is annak, hogy a magyar üvegművészek megkértek, hogy látogassam végig a műtermeiket, és írjam meg a történetüket. Megírtam, de az írás soha nem jelent meg, mert elmaradt az az itáliai bemutató, amelyen a magyar üvegművészek szerepeltek volna – mondhatnám: a hazai intrikáknak köszönhetően kitolódott a semmibe. Gaál Endre munkáit is bevettem akkor a dolgozatba, és emlékszem, az ő művészete volt számomra akkor a legnehezebb dió, a majdnem megfejthetetlen rébusz. Jó lett volna, ha lett volna valami segítségem hozzá, például egy vele rokon művész, még egy ilyen eset. De nem

találtam azóta sem hozzá hasonlítható emberre.

Perneczky Géza